

УДК 02:378:929

І.В. Черняк

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ БІБЛІОТЕКОЗНАВЦЯ ПРОФЕСОРА О.С. СОКАЛЬСЬКОГО

У статті визначено та проаналізовано періоди життєвого та творчого шляху відомого бібліотекознавця, організатора освіти в галузі культури і мистецтв, професора Олексія Степановича Сокальського.

Ключові слова: науковець, фахівець, діяч, професор, організатор, навчальні заклади, школа, педагогічна діяльність.

І.В. Черняк

ОСНОВНЫЕ ПЕРИОДЫ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА БИБЛИОТЕКОВЕДА ПРОФЕССОРА О.С. СОКАЛЬСКОГО

В статье обозначено и проанализировано периоды жизненного и творческого пути известного библиотековеда, организатора образования в области культуры и искусства, профессора Алексея Степановича Сокальского.

Ключевые слова: ученый, специалист, деятель, профессор, организатор, учебные заведения, школы, педагогическая деятельность.

I.V. Chernyak

THE MAIN PERIODS OF LIFE AND CREATION OF PROFESSOR O.S. SOKALSKY

This article is devoted to the definition and analysis of the main periods of life and creation of professor Oleksii Stepanovych Sokalskyi, the outstanding library expert, education organizer in the field of culture and art.

Keywords: a scientist, an expert, a public figure, a professor, an organizer, educational establishments, a school, a teaching activity.

Повернення в скарбницю суспільної пам'яті імен видатних особистостей, котрі своєю наполегливою працею, самовідданістю і талантом збагатили наукове, культурне, освітянське життя, але були незаслужено вилучені з історичного процесу, є надзвичайно актуальним. Проте їхній внесок у розвиток вітчизняної бібліотекознавчої науки ще недостатньо досліджений та оприлюднений на сторінках фахових видань.

Персоніфікація української історії дасть змогу визначити етапи подальшого розвитку наукових напрямів, надасть історії вітчизняної науки та освіти портретної конкретики.

Серед видатних бібліотекознавців, педагогів, організаторів освіти в галузі культури і мистецтва ми згадуємо професора Олексія

Степановича Сокальського (1918-1991). Дослідження його життя та творчості поповнить список уже існуючих біографій учених у галузі українського бібліотекознавства, допоможе поповнити джерельний запас знань щодо розвитку вітчизняного бібліотекознавства як науки за період 50-х – 70-х рр. XX ст., глибше дослідити окремі проблеми підготовки кадрів у галузі культури та мистецтва, науково-дослідної роботи у вищій школі.

Вивчаючи життєвий та творчий шлях О.С. Сокальського, ми звернулися до статей Т.В. Новальської [1, 2] де вперше подано його бібліографічні дані та розкрито внесок у розбудову Київського державного інституту культури.

Джерельною базою для нас слугували публікації самого О.С. Сокальського на сторінках газети «Радянська культура» та журналу «Соціалістична культура», а також матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Комплексний аналіз матеріалів з теми дослідження, їхня систематизація дозволили нам виокремити найважливіші періоди життя та діяльності наукового зростання професора О.С. Сокальського.

Перший період (1933-1940) – роки навчання, формування світогляду, визначення напрямку діяльності, входження в професію.

Після закінчення семирічної школи, 1933 р. Олексій Степанович вступає до Харківського керамічного технікуму, але не закінчивши його, 1935 р. переходить на 4-й курс робітничого факультету при Харківській зоотехніці, який закінчив 1936 р. та вступив до Харківського бібліотечного інституту, де навчався за спеціальністю бібліотекознавство дитячих і юнацьких бібліотек.

Після закінчення навчання 1940 р. молодий фахівець був направлений до м. Кишинєва, де працював старшим консультантом, а згодом – директором Молдавського бібліотечного колектора. Поєднував основну роботу з викладацькою діяльністю, викладав російську мову та літературу на різних курсах для робітничої молоді [8].

Другий період (1941-1949) – воєнні та післявоєнні роки, участь у Великій Вітчизняній війні, вчителювання у школах Казахстану та України, виконання обов'язків заступника директора Кам'янець-Подільського культурно-просвітницького училища.

У нелегкі для країни воєнні роки, О.С. Сокальський перебуває у постійній боеготовності, адже його неодноразово призивали до війська. 24 червня 1941 р. кар'єрні успіхи фахівця-початківця різко обірвала мобілізація. Майже на півроку його призивають до першого Молдовського комуністичного батальйону, котрий під Одесою було розформовано, а самого Сокальського як нестройового направили до Ташкентського військкомату, для виконання обов'язків зі спеціальності.

Олексія Степановича призначають завучем та викладачем російської мови в серед-

ню школу селища Кампир-Рават Андижанської обл., Республіки Узбекистан. Проте, у жовтні 1942 р. мобілізований до війська, де перебував до серпня 1943 р. Від серпня 1943 р. по квітень 1944 р. вчителює в середніх школах м. Фергана (Узбекистан) та на Полтавщині (Україна).

З кінця квітня 1944 р. знов таки мобілізований і служить у лавах Радянської армії до жовтня 1945 р. Брав участь у визволенні Польщі, Німеччини, Чехословаччини у складі Радянських військ.

По закінченню війни 1945 р., О. Сокальського призначають заступником директора культурно-просвітницького училища з навчальної роботи у м. Кам'янець-Подільському. Саме тут він проявляє неабиякі здібності та талант педагога.

Третій період (1949-1964) – роки професійного зростання, прояв організаторських здібностей, формування як ученого, науковця в галузі бібліотекознавства.

Від серпня 1949 р. був переведений у комітет у справах культурно-просвітницьких установ м. Києва при Раді Міністрів УРСР на посаду старшого інспектора, згодом очолив відділ Комітету в справах культурно-просвітницьких установ, а після реорганізації зазначеного комітету був призначений начальником відділу технікумів Міністерства культури УРСР.

Центральне місце в творчій спадщині О. Сокальського посідає галузь бібліотекознавства, інтерес до якої виник ще у студентські роки і залишився провідним напрямом наукових досліджень на все життя. Олексій Степанович залишив чималу спадщину та доклав багато зусиль для дослідження та пропаганди бібліотечної науки як в Україні, так і за її межами.

Непересічні організаторські здібності проявилися під час перебування О.С. Сокальського на посаді керівника управління навчальних закладів Міністерства культури (1953-1964). В ці роки за його сприяння відкрито 167 музичних шкіл, у яких навчалася 35 тисяч дітей. О.С. Сокальський сприяє порушенню питання про відкриття музично-педагогічних факультетів при Київській консерваторії [7].

Розуміючи, що культурно-мистецьке життя країни, робота театрів, бібліотек, музеїв значною мірою залежить від фахового рівня працівників, він усіляко підтримував підвищення їхнього освітнього та професійного рівня, сприяв відкриттю культосвітніх технікумів, училищ, музичних, художніх, театральних шкіл, налагоджував організацію якісного навчального процесу [4].

За участі Олексія Степановича бібліотечні школи реорганізувалися в технікуми з підготовки культурних працівників, масово відкриваються технікуми в таких містах, як: Снятин, Канів, Терехів, Миколаїв та ін.

Розуміючи важливість виховання молодих спеціалістів та їхніх професійних якостей, О.С. Сокальський наполягає на збільшенні терміну навчання на рік у дитячих музичних хореографічних школах (музичних замість 7 – 8 років, а хореографічних збільшено до 5 років).

Перебуваючи на різних посадах, О.С. Сокальському завжди були притаманні високий професіоналізм, відповідальність, він добре знав стан справ у підпорядкованих навчальних закладах, підтримував і пропагував кращий досвід, одночасно допомагав у вирішенні проблем, дбав про подальший розвиток закладів культури та мистецтва.

Трудову діяльність поєднував з навчанням з 1951 по 1954 рр. в аспірантурі Московського бібліотечного інституту.

Олексій Степанович, будучи педагогом за покликанням, розуміє важливість підготовки молодих спеціалістів: наголошує на належних умовах організації самостійної роботи, наполягає на якості виконаних робіт учнями заочної форми, піклується про забезпечення студентів підручниками та навчально-методичними матеріалами, саме ці критерії, на його думку, мали підняти якість навчального процесу, покращити стан підготовки молодих спеціалістів [5].

Перебуваючи на посаді начальника управління навчальних закладів Міністерства культури УРСР, О.С. Сокальський, сприяв вирішенню багатьох питань у галузі культури і мистецтва, зокрема відкриттю технікумів та училищ культури, музичних і художніх шкіл, удосконаленню навчального

та виховного процесів, організації науково-дослідної роботи у закладах освіти.

В означений період, набір абітурієнтів до вишів та технікумів стрімко зростає. Тільки 1959 р., за статистичними даними, діяло 10 мистецьких вишів, 57 училищ і технікумів, 6 середніх та 227 неповних середніх шкіл, в яких готували кваліфікованих фахівців для освітянської та культурної галузі [6].

За сприяння Олексія Степановича, особлива увага приділяється заочній та вечірній формам навчання (1959), щоб усіляко удосконалювати навчальний процес на заочних відділеннях, до роботи з заочниками залучаються найкращі, найсвідоміші викладачі, котрі розробляють навчальні підручники, беруть участь у науково-дослідній роботі, сприяють кращій практиці та теоретичній підготовці майбутніх митців.

Четвертий період – 1964-1974 рр. – керівництво підрозділом вищого навчального закладу, організаційна діяльність, відкриття КДІК, наукова та педагогічна робота, активна дослідницька діяльність у галузі бібліотекознавства.

1964 р. Олексій Степанович очолює філію Харківського державного інституту культури. На посаді директора, завідувача кафедри бібліотекознавства, він разом зі своїми колегами проводить значну організаційну роботу з відкриття самостійного вишу культури в м. Києві.

Відповідно до Постанови Ради міністрів СРСР № 608 від 8 серпня 1968 р. і постанови Ради міністрів УРСР № 459 від 28 серпня, 1968 р. був заснований Київський державний інститут культури. В той час при ньому існували лише «Культурно-освітній» та «Бібліотечний» факультети [3].

На посаді ректора КДІК (1964-1974) Олексій Степанович паралельно очолює кафедру бібліотекознавства, не припиняє своєї педагогічної діяльності. За роки роботи в інституті значним досягненням було відкриття аспірантури зі спеціальності: № 2113 «Бібліотекознавство і бібліографія» та відкриття філіалів у містах Миколаєві та Рівному. На думку ректора, головним завданням інституту є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, бібліотекарів і культурно-просвітних працівників [9].

Пригадуючи спогади про великого вченого, педагога і першого ректора КДІК, його вихованцями і колегами, розуміємо, що тільки людина такої величини, такого таланту може викликати таку велику кількість приємних спогадів та відгуків у свій бік. Дійсно, О.С. Сокальський був Ректором – стратегом з великої літери. Його системне бачення процесів розвитку культури суспільства вражає і сьогодні. Він завжди мав свою об'єктивну, не за ідеалізовану точку зору на проблеми фахової діяльності, на проблеми внутрішньої та зовнішньої політики країни, за що інколи і страждав. Він був справжнім фахівцем у бібліотечній справі, батьком для студентів, розсудливим керівником по відношенню до своїх колег [2].

Олексію Степановичу Сокальському 1971 р. Вищою атестаційною комісією Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, першому в Україні було присуджено звання професора за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія». У жовтні 1972 р. Олексія Степановича звільняють із посади ректора, рік він ще очолював кафедру, ще рік працював на посаді професора кафедри.

П'ятий період (1974 – 1991) – роки наукової, практичної та педагогічної діяльності.

1974 р., на зламі своєї кар'єрної стежини професор Сокальський працював старшим науковим співробітником Українського науково-дослідного інституту науково-технічної інформації і техніко-економічних досліджень Держплану УРСР. У відділі теорії інформаційного забезпечення УКРНДІНТУ ним було завершено дослідження щодо питань автоматизації бібліотечних процесів, у результаті яких виконано технічне завдання на введення

в бібліотечні процеси підрозділів УКРНДІНТУ засобів автоматизації та механізації. На той час Олексій Степанович є автором низки монографій, підручників та навчальних посібників для вищих та середніх шкіл, має кілька винаходів, систематично виступає з науковими доповідями [8].

Як учасник Великої Вітчизняної війни, О.С. Сокальський нагороджений медалями, за успіхи в культурному будівництві – Грамотою Президії Верховної Ради УРСР «За вагомий внесок», за добросовісне виконання службових обов'язків і активну суспільну діяльність керівництвом УКРНДІНТУ йому було оголошено подяку.

1991 рік був останнім у житті О. Сокальського, на 74 році він пішов із життя. Олексій Степанович залишив для своїх послідовників неоціненний скарб у науковій галузі. З перших своїх публікацій О.С. Сокальський заявив про себе як про талановитого науковця, який має оригінальну систему поглядів на низку важливих проблем у науковій та освітній галузі. Своє життя професор Сокальський присвятив розвитку вітчизняної освіти та науки, його наукова спадщина налічує понад 130 опублікованих праць.

Олексій Степанович Сокальський посів почесне місце в тогочасній школі бібліотекознавців, його дослідження та наукові розробки стали основою для низки подальших досліджень у галузі бібліотекознавства.

Його творчі доробки та багатий життєвий шлях не втрачають своєї актуальності й сьогодні, адже ця постать вітчизняної бібліотекознавчої науки потребує більш ретельного вивчення.

Використані джерела

1. Новальська Т.В. Вчений, організатор, педагог (про О. Сокальського) / Т.В. Новальська // Бібліотечна планета. – 2009. – № 4. – С.30–32.
2. Новальська Т.В. Сокальський О.С. – перший ректор КДІК / Т.В. Новальська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – К., 2010. – № 1. – С. 35–41.
3. Київський національний університет культури і мистецтв : історія [Access mode] // Режим доступу : <http://knukim.edu.ua>
4. Сокальський О.С. Вирощувати кваліфіковані кадри / О.С. Сокальський // Радянська культура. – 1958. – 4 грудня. – С. 2.

5. Сокальський О.С. Поліпшувати заочне навчання / О.С. Сокальський // Соціальна культура. – 1956. – № 1. – С. 13–14.
6. Сокальський О.С. В новому навчальному році / О.С. Сокальський // Радянська культура. – 1959. – 30 серпня. – С. 1.
7. Сокальський О.С. Поліпшити музичне виховання дітей / О.С. Сокальський // Радянська культура. – 1957. – 21 липня. – С. 3.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.-5236, Пенсійні справи персональних пенсіонерів республіканського значення 1945-1992рр., оп.1, спр. – 26347, Сокальський Олексій Степанович. 2, 3, 4, 5, 6, 9, 37., арк.
9. Черняк І.В. Наукова і педагогічна діяльність Олексія Степановича Сокальського у Київському державному інституті культури ім. О. Корнійчука (1968-1973 рр.) / І.В. Черняк // Наукові праці національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – К., 2013. – Вип. № 37. – С. 692–198.

References

1. Novalska T.V. Vchenyi, orhanizator, pedahoh (pro O. Sokalskoho) / T.V. Novalska // Bibliotechna planeta. – 2009. – № 4. – Pp. 30–32.
2. Novalska T.V. Sokalskyi O.S. – pershyi rektor KDIK / T.V. Novalska // Biiulietekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. – 2010. – № 1. – Pp. 35–41.
3. Kyiv National University of Culture and Arts: history [Access mode] // Rezhym dostupu: <http://knukim.edu.ua>
4. Sokalskyi O.S. Vyroshchuvaty kvalifikovani kadry / O.S. Sokalskyi // Radianska kultura. – 1958. – 4 hrudnia. – P. 2.
5. Sokalskyi O.S. Polipshuvaty zaochne navchannia / O.S. Sokalskyi // Sotsialna kultura. – 1956. – № 1. – Pp. 13-14.
6. Sokalskyi O.S. V novomu navchalnomu rotsi / O.S. Sokalskyi // Radianska kultura. – 1959. – 30 serpnia. – P. 1.
7. Sokalskyi O.S. Polipshyty muzychne vykhovannia ditei / O.S. Sokalskyi // Radianska kultura. – 1957. – 21 lypnia. – P. 3.
8. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f.-5236, Pensiini spravy personalnykh pensioneriv respublikanskoho znachennia 1945-1992rr., op.1, spr. – 26347, Sokalskyi Oleksii Stepanovych. 2, 3, 4, 5, 6, 9, 37., ark.
9. Cherniak I.V. Naukova i pedahohichna diialnist Oleksiia Stepanovycha Sokalskoho u Kyivskomu derzhavnomu instytuti kultury im. O. Korniiichuka (1968-1973 rr.) / I.V. Cherniak // Naukovi pratsi natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. – K., 2013. – Assue. № 37. – Pp. 692-198.